

VI BØR SNAKKE OM RELIGIONSSTATISTIKK!

RAGNHILD IVERSEN OG LARS LAIRD IVERSEN

«Om lag hvor mange muslimer tror dere det bor det i Norge?». Det var semesterstart i lærerutdannelsen med ny klasse. Nye studenter, ulike bakgrunnskunnskaper, ulike fordommer og forforståelser. Vi skulle jobbe med religionsmangfold i Norge. For å kartlegge nivået i klassen, og for å bevisstgjøre studentene på i hvilken grad de trengte å brette opp ermene i møte med kunnskapsstoffet i religionsundervisningen stilte Ragnhild noen spørsmål før hun presenterte statistikken.

«Ti prosent?»; «Fem prosent?», «Aner ikke?», «Jeg vet det er flere, minst tjue prosent!», «Jeg tror det er færre, jeg vet ikke helt». Noen var overbevist om at de hadde mer eller mindre rett, andre vegret seg mot å ta stilling.

Det er ikke bare studenter som syns dette er vanskelig. Ifølge en internasjonal undersøkelse fra 2016 av meningsmålingsinstituttet IPSOS, trodde et representativt utvalg av nordmenn at 12% av Norges befolkning var muslimer. IPSOS sitt forskningsbaserte anslag var 3,7%. Folk trodde altså at prosentandelen var 3 ganger høyere enn den egentlig var.

Norge var ikke unikt. I alle de europeiske landene i undersøkelsen (bortsett fra Tyrkia) bommet befolkningen relativt grovt når de skulle anslå prosentandel muslimer i eget land. Det er heller ikke slik at folk er kunnskapsløse og gjetter tilfeldig. Folk flest tar systematisk feil. I alle europeiske land tror befolkningen at det er flere muslimer enn det egentlig er. I Frankrike er gjennomsnittsgjetningen at 31 prosent av Frankrikes befolkning er muslimer. Det forskningsbaserte tallet er 7.5. I Polen tror folk at det er 7% muslimer. Det er nok mer noe slikt som 0.1. De tar feil med 7000%!

Bak statistikken og antagelser om statistikken ligger et brennende aktuelt politisk bakteppe. Migrasjon og globalisering har løftet religion inn i offentlig debatt, ofte knyttet til spørsmål om sikkerhet og ekstremisme, men også nasjonal identitet. Det er særlig islams vekst i Europa som skaper sterke følelser. På den ene siden er det klart at islams vekst i Europa er et markant trekk. En verdensreligion har gått fra å være ytterst marginal, til å ha en synlig tilstedeværelse. Men mange antar at denne veksten er mye større enn det er, noe som gir gjenklang for konspirasjonsteorier om islamisering av Europa.

Undervisning om religionsstatistikk er politisk viktig, dagsaktuelt og kan åpne for dype spørsmål om hva religion er, hvis man går under panseret. Den amerikanske juristen Cass Sunstein ble tildelt den anerkjente Holbergprisen i 2018. I sin takketale la han vekt på at dype politiske skillelinjene i USA i dag

handler vel så mye om at folk er uenige om fakta som om verdikonflikter. Vi ser de samme skillelinjene utspille seg i Europa også, med en høyrepopulistisk bølge i mange land. Det er viktig å få på plass god kunnskap om hva som er fakta på bakken i det europeiske religionslandskapet. Her kan god religionsundervisning bidra.

For religionsstatistikk kan være langt mer enn kjedelig og tørr oppramsing. Under panseret av grafer og tabeller lurer det noen dype og spennende spørsmål om hva religion egentlig er. Spørsmål som angår elever og studenter. Spørsmål som angår samfunnet.

SSBs statistikk over religiøs tilhørighet er en institusjonsstatistikk. Den fører oversikt over hvor mange som er medlem i ulike tros- og livssynssamfunn. Men er medlemskap et godt mål på religiøsitet? Er alle medlemmer i Den norske kirke kristne? Hva vil det si å være kristen? Er det slik at alle har en klar religiøs identitet? Og er det sånn at alle med en identitetsmessig forankring i en religion nødvendigvis har meldt seg inn i et trossamfunn?

I klasserommet deler studentene erfaringer og meninger uoppfordret. «Jeg er telt inn der da, jeg er med i Den norske kirke, men jeg er jo ikke kristen»; «Hvorfor melder du deg ikke ut da? Det er lett, du kan gjøre det elektronisk, det er derfor det er så mye færre medlemmer i kirka nå.» Det kan være spennende å undersøke synspunktene i klassen. Men om vi går til statistikken kan vi sette meningene i en større kontekst.

Hva innebærer det å være for eksempel kristen? Betyr det medlemskap i et kristent trossamfunn? I så fall er omtrent $\frac{3}{4}$ av Norges befolkning kristne, ifølge SSBs statistikk. Betyr det å identifisere seg med merkelappen «kristen»? Ifølge det amerikanske forskningsinstituttet PEW Research Centre, gjelder dette 51% av Norges befolkning. Noen vil hevde at det å være kristen innebærer å tro på Gud. I følge Norsk Monitor tror 34% av Norges befolkning til Gud. Noen av disse identifiserer seg nok med en annen religion. PEW har stilt et litt annerledes spørsmål, nemlig om folk tror på Gud «som beskrevet i Bibelen». Da svarer 20% ja i Norge. Men hvor mange er aktive da? I følge PEW går 16% av Norges befolkning i en religiøs aktivitet («religious service») månedlig. Det er et høyere tall enn andre undersøkelser har funnet før. Hvorfor? Har de stilt litt andre spørsmål? Har noe endret seg «der ute»?

Hva teller som religion? Hva skal til for å være en kristen, en hindu eller en muslim? Å diskutere religionsstatistikk legger til rette for å diskutere disse spørsmålene. Det legger også til rette for å utfordre fordommer og myter. Prosentvis har andelen medlemmer av Den norske kirke gått ned. Men tross en økning i antall utmeldelser ved overgang til elektroniske registre, er nedgangen i medlemsmassen i Den norske kirke mindre enn mange tror. Ifølge sosiologen Tore Rafoss kan den prosentvise nedgangen forklares av to ting: Omtrent halv-

parten forklares av innvandring. Den andre halvparten forklares av at medlemmer som dør ikke erstattes av nye medlemmer som døpes (Rafoss 2017).

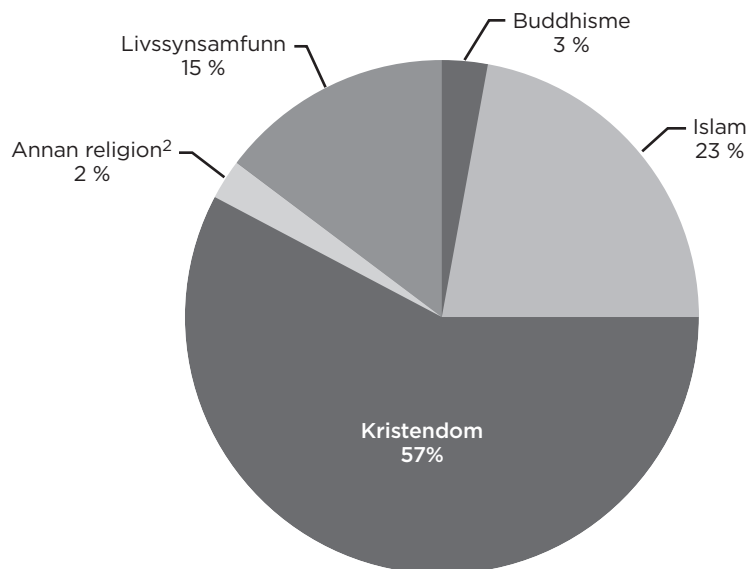
Undersøkelsen til IPSOS, «Perils of perception» viser at folk i Europa tror at det er flere muslimer og færre kristne i sine land enn det egentlig er. Hvorfor er det slik? Forskningsprosjektet ComRel anslår at islam omtales 10 ganger så ofte som kristendom i media, ofte i sammenheng med kontroversielle spørsmål og konfliktperspektiv. Det er lett å forstå at mange, både studenter og andre, forledes til å tro at det bor langt flere muslimer i landet enn hva det faktisk gjør. Vi har også sett at forholdet mellom identitet, institusjonell tilhørighet, tro og praksis ikke er rettlinjet. Det er mange flere som er medlemmer av Den norske kirke enn det er som presenterer seg selv om kristne i hverdagen. Dette kan være en medvirkende forklaring til at Den norske kirke blir oppfattet som mindre enn den er.

En tredje forklaring kan være det psykologiske fenomenet bekreftelsesvridning. Vi oppsøker informasjon som bekrefter det vi allerede tenker, og er skeptiske til kilder som vi er uenige med. Det gjør rett og slett vondt å ta feil, og vi unngår å sette oss i situasjoner der vi må forandre mening hvis vi kan. Dette er kanskje en av grunnene til at facebookalgoritmer presenterer oss for informasjon som støtter opp under vårt verdensbilde. Vi klikker på det, og bruker tid på det. Informasjon som går imot det vi tenker, bruker folk mindre tid på og skaper dårligere følelser. Her kan skolen være en motvekt mot ekkokamre, fordommer og feilinformasjon.

Tilbake i klasserommet. Ragnhild doserer engasjert om religionsstatistikk for studentene. Noen følger årvåkent med. Nikker med hodene. Hun får innspill og spørsmål. Andre studenter ser mer skeptiske ut. En mysende student taster ivrig på pc-en sin før hånden ryker rakt i været. Hun får ordet. «Det er bare det at du tar feil!». Studenten smiler triumferende. «Det står her. 23 % muslimer er det! Det var det jeg visste! Jeg har sjekka det før nemlig! SSB sine sider, så du kan ikke si at jeg må bruke en bedre kilde». Lite er mer tilfredsstillende enn å kunne arrestere en lærer for å slurve med fakta. Vi har begge kjent på følelsen. Det var bare det at studenten selv tok feil. Og hun var verken den første eller eneste.

En grunn til at folk tar feil kan være at det er krevende å lese statistikk. Å presentere den likeså. Da studenten slo i bordet med sin henvisning til SSB hadde hun klikket seg inn på en side med denne formen for sirkeldiagram:

Figur 1. Medlemmer¹ i tros- og livssynssamfunn som mottok offentlig stønad og er utanfor Den norske kyrkja, etter religion/livssyn. 1.1.2014

¹ Omfatter berre medlemmer det vert motteke offentlig stønad for.

² Omfattar Bahai, Hinduisme, Jødedom, Sikhisme og andre trossretningar.

Kjelde: Statistisk sentralbyrå.

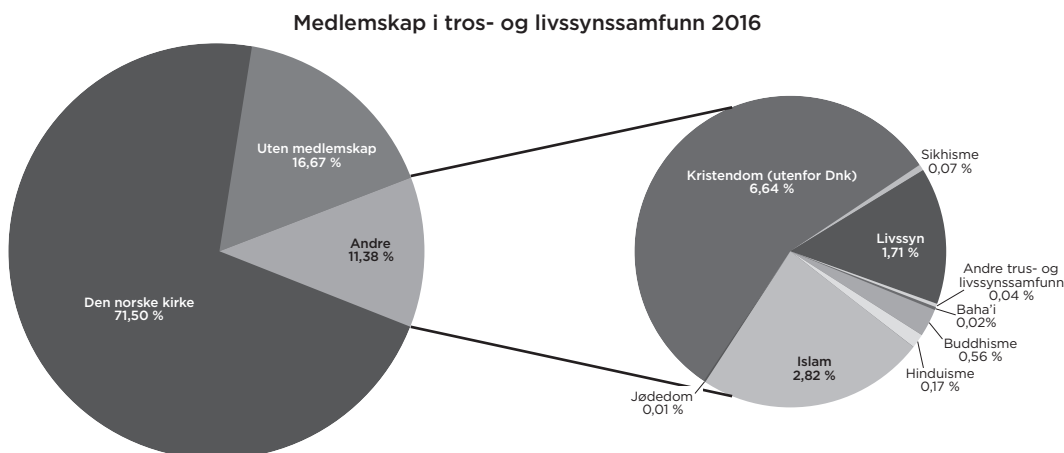
Det var ikke rart hun var overbevist om at hun hadde rett. Utfordringen var at statistikken ikke presenterte hele bildet. Sirkelen omfattet kun de 11 prosentene av den norske befolkningen som er medlem i tros- og livssynssamfunn som mottar offentlig støtte og er utenfor Den norske kirke. Det står skrevet i liten skrift over diagrammet, men det var tydelig at det hadde gått under radaren. At det er langt flere kristne minoriteter enn hva det fins muslimer, buddhister eller andre trossamfunn i Norge har kommet som en overraskelse på mange av våre studenter. At en enda større andel ikke er registrert i noe trossamfunn likeså.

SSBs gamle presentasjon gjorde ikke bildet tydelig nok for studentene. Etter noen klasser med liknende forvirring begynte vi begge derfor å vise redigerte versjoner av SSBs statistikk for å tydeliggjøre sammenhengen mellom del og helhet. Heldigvis har SSB lagd nye religionssider. Oversikten over medlemskap i tros- og livssynsorganisasjoner ser nå slik ut:

Denne presentasjonen er mye lettere å forstå, og vanskeligere å ta til inntekt for utbredte misoppfatninger, ja til og med konspirasjonsteorier, om islams utbredelse i Norge. De nye sidene har mye annen interessant informasjon, godt presentert. Likevel har presentasjonen fortsatt noen svakheter. Diagrammet inkluderer ikke de av oss som ikke er medlemmer i noe organisert tro- eller livssynssamfunn. Ut fra fremstillingen ser det ut som at malen er å være registrert i et tro- eller livssynssamfunn, men ser vi nærmere på tallene finner vi at den største gruppen utenfor Den norske kirke er uten registrert institusjonell tilknytning. Skal KRLE / RE-fagene formidle et riktig og helhetlig bilde bør denne gruppen også få sin rettmessige plass når religions- og livssynslandskapet i Norge beskrives. En annen innsigelse mot SSBs sider, er at de presenterer råttall og ikke prosentandeler. Dette er det vanskeligere for hjernen vår å håndtere. Det er ikke tilfeldig at de fleste bruker prosenter når de diskuterer demografi og religion, og da burde også SSBs presentasjon legge til rette for dette.

Vi har derfor presentert det religiøse medlemslandskapet i Norge for våre studenter omtrent slik:

Religions- og livssynsstatistikk kan være både spennende og brennende aktuelt. Den bør undersøkes, drøftes og løftes. Gå inn på lenkene under, sjekk selv, og presenter statistikken i et klasserom nær deg!

REFERANSER:

- IPSOS 2016: Perils of perception. <https://www.ipsos.com/sites/default/files/2016-12/Perils-of-perception-2016.pdf>
- IPSOS 2018: #Ukens tall 12. <https://www.ipsos.com/nb-no/ukenstall-forurensning-og-miljoproblemer>
- Lundby, Knut (Red.) (2018) *Contesting Religion. The Media Dynamics of Cultural Conflicts in Scandinavia*. Berlin: De Gruyter.
- Rafoss, Tore Witsø (2017): *Unge voksne og den norske kirke. Medlemskap tro og tilhørighet*. Oslo: Kifo Rapport. <http://www.kifo.no/wp-content/uploads/2018/02/KIFO-rapport-2017-3-Rafoss-20.pdf>
- Sahgal, Neha; Alan Cooperman og Anna Schiller (2018): *Being Christian in Western Europe*. Pew Research Center. <http://assets.pewresearch.org/wp-content/uploads/sites/11/2018/05/24143010/Being-Christian-in-Western-Europe-FOR-WEB1.pdf>
- Statistisk sentralbyrå (2018) «Fakta om Religion». <https://www.ssb.no/kultur-og-fritid/faktaside/religion>

Ragnhild Laird Iversen, stipendiat Fakultet for humaniora, idretts- og utdanningsvitenskap, USN Universitetet i Sørøst-Norge. E-post: Ragnhild.iversen@usn.no

Lars Laird Iversen førsteamanuensis i Samfunnsfag, MF – Vitenskapelig høgskole for teologi, religion og samfunn. E-post: Lars.l.iversen@mf.no

